موزهٔ همایون

قورشون مهر قتالوغی ١

عرب و عرب - بیزانتین و عثمانلی قورشون مهرلرینه مخصوصدر

اثر

خلیل ادهم

معارف نظارت جلیله سنك امریله طبع اولنمشدر

قسطنطنیه

محمود بك مطبعه سی

١٣٢١

Constantinople

MUSÉE IMPÉRIAL OTTOMAN

SECTION DES MONNAIES MUSULMANES

CATALOGUE

DES

SCEAUX EN PLOMB

Arabes, Arabo-Byzantins et Ottomans

PAR

HALIL EDHEM

Publié par Ordre du Ministère Impérial de l'Instruction Publique

CONSTANTINOPLE

Imp. Mahmoud Bey

1904

موزهٔ همایونك نشر ایلدیکی آثار عتیقه قتالوقلری

مسکوکات عتیقهٔ اسلامیه قتالوقلری :

	غروش
برنجی قسم : ملوك ترکمانیه مسکوکاتی (ترکجه) ۸ رسملی لوحه‌یی حاویدر	۲۵
« « « (فرانسزجه)	٤٠
ایکنجی قسم : خلفای راشدین . خلفای امویه وعباسیه وفروع عباسیه مسکوکاتی (ترکجه) ٥ رسملی لوحه‌یی حاویدر	٤٠
اوچنجی قسم : ملوك جنکیزیه وایلخانیه وقریم خانلری مسکوکاتی (ترکجه) ٤ رسملی لوحه‌یی حاویدر	۲۵
دردنجی قسم : خواقین ترك وسلاچقه وفروعی الخ مسکوکاتی (ترکجه) ۷ رسملی لوحه‌یی حاویدر	٤٠
بشنجی قسم : فاطمیون . ایوبیون ومملیك مصر مسکوکاتی (ترکجه) دردست طبعدر	
قورشون مهرلر قتالوغی : عرب وعرب ـ بیزانتین وعثمانلی قورشونلری	۱۰
لحود ومقابر عتیقه قتالوغی (ترکجه) ایکنجی طبعی	٥
« « « (فرانسزجه) « « نسخه‌سی قالمامشدر	٥
آثار هیکلتراشی قتالوغی (ترکجه)	۳
« « (فرانسزجه) نسخه‌سی قالمامشدر	۳
آثار حمیریه وتدمیریه قتالوغی (ترکجه)	٥
« « « (فرانسزجه)	٥
آثار مصریه قتالوغی (ترکجه)	٥
« « (فرانسزجه)	٥
طونج ومزیناته دائر آثارك قتالوغی (فرانسزجه)	٥
رهنما (ترکجه)	$1\frac{1}{2}$

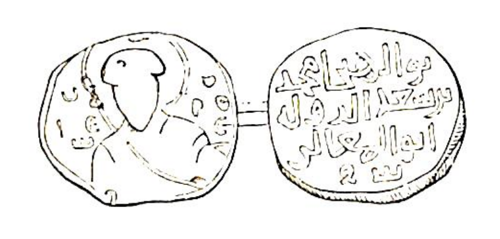
موزهٔ همایون

قورشون مهر قتالوغی ١

عرب و عرب - بیزانتین وعثمانلی قورشون مهرلرینه مخصوصدر

اثر

خلیل ادهم

معارف نظارت جلیله سنك امریله طبع اولنمشدر

قسطنطنیه

محمود بك مطبعه سی

١٣٢١

باعث احیای ملك وملت اولان شوكتلو قدرتلو ولی نعمت بیمنتمز
پادشاهمز افندمز حضرتلرینك سایهٔ معالیوایهٔ حضرت خلافتپناهیلرنده
علوم و فنونك هر شعبه‌سنده مشهود دیدهٔ ابتهاج بولنان ترقیات
كوناكوندن موزهٔ همایون دخی اك زیاده حصه‌یاب مفخرت اوله‌رق بر
حال مكملیت كسب ایله‌مكده بولنمش وكچنده مسكوكات اسلامیه قتالوغنك
دردنجی قسمی دخی طبع وترتیب قلنمشدر . بومیانده اوله‌رق بوكره
دور اسلامه عائد بولنان قورشون مهرلره مخصوص اشبو قتالوق دخی
موزهٔ همایونده موجود بوقبیل مهرلرك معرفی و بناءً علیه الده بولنان
قتالوغلرك‌ده مدار تكملی اولمق اوزره وضع موقع انتشار قلنمشدر .

فی ذی‌القعده ۱۳۲۱ — موزهٔ همایون مدیری

حمدی

مدخل

موزهٔ همایونده برخیلی وقتدنبری جمع وتلفیق اولنـان وعددی همان ایکی‌بیکی تجاوز ایدن قورشون مهرلرك قسم کلیسی بیزانتین دورینه وبك آز مقداری‌ده عرب ویاخود عثمانلی دورلرینه منسـوب اولوب بیزانتینلر زماننده قالمه‌اولانلرك قسم اعظمی استانبول وجوارنده کرك بعض تملرك حفری اثناسنده وکرك برلدوسدن صکره ساحل بحره آتیلان قوملرك ایچنده ظهور ایتمکده‌در. بوقورشـونلر میاننده بعضاً برطرفی عربجه ودیکر طرفی رومجه یازی ورسم ایله محرر اولنلرده واردر.

اشبو (عرب ـ بیزانتین) طرزنده‌کی مهرلرك نه‌درجه نادر اولدیغی شوندن دخی اکلاشیلورکه موزهٔ همایونده موجود اولوب اون‌درت‌عدددن عبارت اولان مهرلر شمدی‌یه قدر معلوم اولان قولکسیونلرك اك‌مکمللرندن عد اولنه‌بیلور.

صرف عربی خط وعبارهٔ‌یی محتـوی اولان مهرلره کلنجه بونلرك شمدی‌یه قدر استانبول وجوارنده طپراق ایچنده بولندیغی برجه‌مجهولدر. پك بیوك نوادراتدن اولان بوقورشونلرك سوریه‌ده ویاخود خطهٔ‌عراقده ظهور ایلدیکی مرویدر. موزهٔ همایونده بولنان عرب قورشونلرینك قسم اعظمی اشترا صورتیله تدارك ایدلمشدر.

اشته شو کوچك قتالوقده مذکور عرب قورشون مهرلریله‌عرب ـ بیزانتین طرزنده‌کی مهرلر وعثمانلی مهرلری وسـائر بعض قورشونلر موضوع بحث اوله‌جقدرکه مجموعنك عددی انجق یتمش قدر اولدیغی حالده ندرتلرینه‌نظراً مهم برقولکسیون تشکیل ایتمشدر.

علی‌العموم قورشون مهرلر، کرك حاوی اولدقلری عبارات وکرك شکل وهیئتلری واسطه‌سیله برصورت قطعیه‌ده محل استعماللرینی بیلدیرر. طبقی بوکون کمرکلرده، پوسته‌لرده وبانقه‌لرده صندقلری، اماناتی

وطوربه‌لری ویاخـود بعض اوراق رسمیه‌یی (قورشـونلامق) اصولی جاری‌اولدیغی کبی ازمنهٔ سالفه‌ده دخی‌عین‌حال وفقط دها بیوك برمقیاسده واقع اولور ایدی . بیزانتینلر زماننده نشأت ایدن بیکلرجه قورشـون مهرلرك عباراتنه کوره ایمپراطورلردن وپطریقلردن بدأ ایله تاالك کوچك مأمورلره وارنجه‌یه قدر بویله مهرلر قوللانلدیغی کبی بعض اعیـان بلده وکشی زاده‌لر دخی کندولرینه مخصـوص فامیلیا مهرلریله تمغا وضع ایدرلر ایدی. حتی بعض اوراق رسمیه‌نك ویاخود کیسه‌لرك مسکوك التون مهر ایله دخی مهرلندیکی[۱] معلوم و (بول) تسمیه اولنان بوالتون مهرلردن برقاچی بعض موزه‌لرده محفوظدر .

خلفای امویه وعباسیه وفروع عباسیه زماننده قالمه مهرلرك ویرکو وجالیه امورنده وسائرده‌ده استعمال اولندیغی اکلاشیله‌یور .

قورشون مهرلرك تصنیف و مقایسه‌سندن نه‌مهم نتیجه‌لر استحصال ایدیله‌جکی وتاریخه نه‌یولده خدمت اولنه‌جغی آشکاردر . امور دول عتیقه‌یه عائد اولان بر چوق عادات ایله منـاصب مختلفه‌نك درجاتی ویکدیکرینه مربوطیتی بو کوچك قورشونلر واسطه‌سـیله اکلاشلدیغی کبی اوزرنده محکوك بولنان ارکان دولت ویاخود فامیلیا اسملریله تاریخلری کندولرینك قنغی زمانلرده یشـادقلری ونه‌کبی خدماتده بولنـدقلرینی بیلدیرر . بو صورتله طبقی مسکوکات قـدیمه‌نك تصحیـح وتعیین تواریخده ایتـدیکی خدمتی قسماً بوقورشونلر دخی کوریر. بناءً علیه آثار عتیقه قولکسیو- نجیلرینـه بر مدتدنبری بونلر دخی بریکی یول آچمشـدرکه نه‌قدر زیاده طوپلانسه ونه‌قدر تدقیق اولنسه اوقدر زیاده استفاده‌یی موجب اولور .

چوق کره قورشون مهرلرك اوزری اسمر رنکده سرت برجلا ایله مسـتور اولدیغی حالده بولنور . بونلرك دور زمان ایله بوزولوب تحلل ایلدکلری مشاهده اولنمامشدر .

انجق قورشـون طوپلایجیلرینی مأیوس ایده‌جك برجهت واردرکه

[۱] فریدون پاشا : نزهة‌الاسرار والاخبار فی اخبار احوال غزای سکتوار

اوده بوقورشـونلرك بعضيلرى طوپراقدن چيقوب برمدت هوا ايله تماس ايتدكده تحمض ايله اوزرنده بيـاض برطوز حاصل ايدرك يواش يواش يازى و رسملرك غائب اولوب نهايت بتون بتون قورشونلر طاغيلوب محو اولمسيدر . بوكا قارشى هيچ برچاره بولنه‌مامشـدر . بوكيفيت اوروپانك سـائر شهرلرنده حفظ اولنان قورشـونلرده دهـا زياده كورلمكده‌در .
هرنقدر بعض كتابلرده قورشونلرى ياغه باتيرمق ، اوزرلرينه برنوع ورنى سـورمك وياخود ياغلى كاغدلره صارمق كبى برچوق معاملاتله محودن محافظه يوللرى كوسـترلمش ايسـه‌ده هيچ برينك برنتيجهٔ حسـنه توليد ايده‌مديكى تجارب عديده ايله ثابت اولمشدر .

طوپراقدن تازه چيقان قورشـونلر ايله دكز كنارنده بولنانلر بيننده فرق واردر . طوپراقدن چيقان قورشونلرده يازى و رسـملرك آرا-ى على الاكثر سرتلشمش طوپراق ايله مملودر . دكزدن چيقانلر ايسـه صدمات امواج ايله قوم و طاشـلره سورتديكندن اكثريا سطحلرى آز چوق آشنمشـدر . هرايكى صورتده‌ده بونلرى مهما امكن تطهير ايتمك لازمدر . اولا ملاصق اولان كير وطوپراغى يموشـاتمق ايچون برمدت صغوق صو ايچنده براقه‌رق آره صيره ياش برفورچه ايله فورچه‌لنور .

چاقى وياخود ديكر معدنى برسرت اوج ايله قازيمقدن اجتناب ايتمليدر . چوق دفعه‌لر يازى ورسملرك اوزرنده بوبرك كبى قبارتيلر حاصل اولمشدر . بونلر قورشـونك اساسنه ايشـله‌مش اولديغندن برطرف ايدلملرى غير قابلدر . بعض دفعه ايسه يازيلرك اراسنده‌كى مواد اجنبيه فورچه ايله دخى چيقمديغندن بركوچك اغاچ پارچه‌سى اوجى ايله كيدريله‌بيلور . هرحالده طوز روحى و سـائره كبى حامضات قورشـونه تأثير ايده‌جكندن اصـلا قوللانلماز .

علم مسكوكات اربابندن موسيو (استيقل) ، سركه‌نك قورشونه تأثير ايتمديكندن بحث ايله ، سطحندن چيقميان طوپراغك ازاله‌سى ايچون قورشونى

سرکه ایچنده قایناتمنی توصیه ایده‌یور . بوصورتله اولدقچه تطهیر اولنان قورشونك برمدت صکره نه حال اخذ ایلدیکنی تجربه ایتمك لازمدر .

بومسئله‌نك بوقدر تطویلندن مقصدمز یکی الده ایدیلن برقورشون تماميله اوقونور برحالده ایسه اصلا تطهیره قالقشلمیه‌رق درحال یازیلرینی حل وقرائت ایتملك و برده دقتلیجه رسمی یاپیله‌رق بر قالین کاغده صاریلوب صاقلامق و یالکز یازیلری طوپراق ایله مستور اولانلری تمیزله‌مك وذاتاً بوزولمغه یوز طوتمشلری علی حاله محافظه ایتمك لازم کلدیکنی بیلدیرمکدر .

---

(١)

عرب قورشونلری

صرف خط عربی ایله محرر اولوب آتیده مختصراً تعریف ایدیلان قورشون مهرلر موزهٔ همایون قولکسیونلرینه ادخال ایدلمه‌دن اول فرانسه مستشرقیننده‌ن موسیو (قازانووا) طرفندن سائر اوته‌ده بریده موجود اولان برقاچ مهر ایله برلکده بر مقاله طرزنده فرانسه فن مسکوکات رساله‌ٔ موقوته‌سنده [١] نشر و برچوغنك رسملرینی دخی درج ایلمش ایدی . بوقورشونلرك محتوی اولدیغی یازیلرك حل وقرائتی نه قدر مشکل وبعضاً کونلرجه اوغراشمغه محتاج اولدیغی نظر دقته النور ایسه بوبابده موسیو قازانوواناك همت واقتدارینی تقدیر ایتمامك قابل دکلدر . مع مافیه بو بیك سنه‌لك اشیای نادره موزهٔ همایونه الحاق ایدلدکدنصکره بعضیلری تطهیر اولنه‌رق قرائتلرنده تصحیحات جزؤیه اقتضا ایتدیرمشدر . بوقولکسیونك حاوی اولدیغی قورشونلرك قسم اعظمی ایرانده واقع همدان دن کلدیکی مرویدر ، یالکز برقاچ عددی استانبولده تدارك اولنمشدرکه انلرك دخی عباره‌لرینه نظراً خطهٔ عراقدن ویاخود ایراندن کلمش اولمسی اغلب احتمالدر .

بوکبی قورشونلره دائر الك اول علم مسکوکات اربابندن متوفی موسیو (استیقل) آلمان جمعیت شرقیه‌سی رساله‌ٔ موقوته‌سنده [٢] اوزون ومهم برمقاله درج ایلمشدرکه بومقاله‌ده جنرال بارطولومه‌ئی طرفندن آلمانیاده واقع (یه‌نا) دارالفنونی مسکوکات قابینه‌سنه اهدا اولنان طقوز عدد قورشونی برصورت عالمانه‌ده قرائت ایلمش ومهرلرده مذکور اولان

[١] P. Casanova, Sceaux arabes en Plomb; Revue Numism. 3. Série, T. 12, 1894, pg. 97.

[٢] Stickel, Neuentdeckte kufische Bleisiegel und Verwandtes, Zeitschrift d. deutsch. morgenl. Gesellsch; B. XX, 1866; pg. 336.

کرك حکمدار وقصبه اسملرينه وکرك سنه‌لرينه دائر تتبعات عميقه‌ده بولنمشدر. غريبدرکه بوقورشونلر دخی ايرانده وباخصوص همدانده طوپلانمشدر. بونلر ميانده بر دانه‌سی بزم قولکسيونده ٢٠ نومرولی قورشونك عينی اولوب عباره‌لری بر درجه‌يه قدر يکديکرينی تکميل ايده‌يور. بو نوع قورشونلرك، تاريخی اعتباريله، الك اسکيسی موسيو قلرمون- غانو نك نزدنده اولوب خلفای امويه‌دن هشام بن عبدالملك نامنی حاويدر [١].

موزهٔ همايون قولکسيونده‌کی عرب قورشونلری خلفای عباسيه‌دن ابوجعفر عبدالله المنصور (١٣٦-١٥٨) زماندن بدأ ايدوب يازيلری قبارتمه اوله‌رق بعضاً کوفی، بعضاً کوفيدن بوزولمش خط عربيدر. شکللری درت کوشه، بعضاً مدور ونادراً اوچ کوشه‌ليدر. همان کافه‌سنك ايچنده بر طرفدن ديکر طرفه بر ويا متعدد دلکلر واردرکه بونلردن بريره ربط اولنمق اوزره تل کچر ايدی. بو قورشونلرك بر قاچی مستثنا اولمق اوزره ديکرلرينك يالکز بر طرفی محرردر. بونلر براوفق تيمور قاپ ايچنه دوکلديکی وبعضاً بوقاپلرك ايچنه بربز دخی قونلمش اولديغی قورشونلرك ارقه‌سنده کوريلان تيمور پاسی و بزك انطباعندن اکلاشيلور. يازيی حاوی اولان تيمور قالب قورشون صغومغه باشلاديغی وقت باصلمش اوله‌جقدرکه - طبقی شمديکی مهر بالمومنك انطباعاتنده اولديغی کبی - على الاکثر يازينك کنارلری طيشاری طوغری طاشغين وقباريق قالمشدر. ايکی طرفی محرر اولانلره کلنجه بونلرك اسکيدن سکه‌ضربنه مخصوص قالبلر ايله باصلمش اولدقلرنده شبهه يوقدر.

---

[١] موسيو قازانووا نك بالاده بيان اولنان مقاله‌سنه مراجعت اولنه.

خلفای عباسیه زمانی

ابوجعفر عبدالله المنصور زمانی

١٣٦ — ١٥٨

— ١ —

تاریخی $\frac{١٤٧}{١٤٩}$

اورته‌ده : .. سنة سبع واربعين
.. مئة فی شهور
سنة تسع
واربعين و مئة

اطرافنده :

...لامیر جعفر.. | .. مؤمنين اكرمه.. | موی مخلفه سا (؟) | ......

قولكسیونده موجود عرب مهرلرینك اك اسكیسی اولان بومهرك اطرافنده كی یازیلر غایت بوزوق اولدیغندن تماميله حل وقرائت اولنه‌میور. موسیو قازانووا مقاله‌سنده (نومرو ٢) « ... الامیرجعفربن | میرالمؤمنين اكرمه‌الله | موصی (؟) مختلفة .... » كبی قرائت ایدوب بو مهر المنصورك اوغلی جعفرك اسمنی طاشیدیغی واوچنجی پارچه‌ده « موصی مختلفة » كبی قرائت اولندیغی حالده مهرك اورته‌سنده مندرج ایكی درلو تاریخك سببی اكلاشیله‌جغنی درمیان ایده‌یور . فی‌الواقع ١٤٧

و ١٤٩ سنه‌لرینك بردن یازلمسی شایان دقت ایسه‌ده دوره‌سنده كی یازینك نقصان وبوزوق اولمسندن طولایی بر معنا ویریله‌میور .

مسكوكات سلچوقیه‌ده بویله ایكی تاریخلی سكه‌لره تصادف اولندیغی واردر [١] . ازجمله علاءالدین كیقباد اولك محـل ضربی محرر اولمیان بر كموش سكه‌سنده یازی ایله « سنة خمسة عشرین وستمائة » بولنـدیغی حالده ظهرنده رقم ایله ٦٢٤ مضروبدر .

مهرك ارقه‌سی آز قباریق اولوب بر بز اوزرینه دوكلمشـدر . تلك كچدیكی دلیكلر دخی كوریلور .

قطرلری ٢١×٢٥ میلیمترو

ابوالفضل المتوكل على الله زمانی

٢٣٢—٢٤٧

— ٢ —

تاریخی ٢٤٥

اورته‌ده : الفضل بن
احمـــــد

اطرافنده : ... | سنة خمس | واربعین | ومایتین |

قورشون اولدقجه تحلل ایتمكه باشلادیغندن كنارنده‌كی یازینك ایلك قطعه‌سی اوقونه‌میور . موسیو قازانووا (نومرو ٤) ابتداسنی « بركة من الله (؟) » كبی قرائت ایتمشدر .

ارقه‌سنده‌تل كچمك ایچون اوزونلغنه‌بردلیك واردر. قطری ١٥×١٨

[١] مسكوكات قدیمهٔ اسلامیه قتالوغی، قسم رابع ، صحیفه ١٧٢ ، نومرو ٢٧٦

ابوالعباس احمد المعتضد بالله زمانی

٢٧٩ — ٢٨٩

— ٣ —

تاریخی ٢٨٠

اورته‌ده : جالیـــة ماه
الكوفة لسنة
ثمانين ومايتين

اطرافنده : بسم الله بركة | لعبدالله المعتض | بالله امیر | المؤمنین اعزه الله

« جالیه » کلمه‌سنه بوراده ایلك دفعه تصادف ایدیله‌یور . فقط بوندن صکره‌کی مهرلرده مکرراً کوریله‌جکدر . موسیو استیقلی بالاده ذکری سبقت ایدن مقاله‌سنده بوکلمه‌یه دائر برچوق معلومات ویرمشدر . قاموس ترجمه‌سنه نظراً جالیه اهل ذمتك تکالیفیدر . بناءً علیه برنوع « ویرکو » دیمکدر . ماه الکوفه ایرانده واقع «دینور» قصبه‌سنك اسمیدر. بو مهر ایله ٢٨٠ سنه‌سـنده ماه الکوفه‌نك ذمیاتی تمغالنمشدر .

مهر بز اوزرینـه دوکلدیکندن بزك نسـجی وتلك کچـدیکی دلیك موجود در .

قطری ١٨ × ٢١

— ٤ —

تاریخی ٢٨٣

اورته‌ده :

[لـ] عبد الله احمد
الامام المعتضد
بالله مما امر به عامله
محمد بن الحسين الجالية
بهمدان لسنة ثلث
و ثمانين و مائتين

اطرافنده : بسم الله | .. بركة (؟) .. | .... | .... | ....

المعتضدك زماننده و ٢٨٣ تاریخنده محمد بن الحسين نامنده بر والی واسطه‌سیله تحصیل اولنان همدان ویرکوسنك مهرلندیکی قورشونلردندر.

مهرك ارقه‌سی یعنی اولوب قالین بر بز اوزرینه دوکلمشدر .

قطری ٢٢ × ٢٥

— ٥ —

تاریخی موضوع دکلدر

اورته‌ده : علی
یدی محمد
بن اسحق

دوره‌سنده : لعبدالله ابی [العبا] س معتضد بالله امیرالمومنین

بومدور قورشون دیکرلرینه نسبة اولدقجه اینجه اولوب ظهرینك اورته‌سنده برقباریق واردرکه تل اورادن کچشمدر.

اورته‌ده اسمی اوقونان « محمد بن اسحق » کیم اولدیغی معلوم دکلدر . هرحالده « علی یدی » تعبیریله بومهری اعمال ایدن دیمك اولمیوب اکثریا سکه‌لرك اوزرلرنده دخی بولندیغی وجهله قدیماً والیلر طرفندن قضالرك اداره‌سنه تعیین اولنان مأمورلر اکلاشلمالیدر . [١]

قطری ٢٠

[١] مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه قتالوغی ، قسم ثانی ، مدخل ، صحیفه سه .

ابو محمد علی المکتفی بالله زمانی

٢٨٩ — ٢٩٥

— ٦ —

تاریخی ٢٩٤

بسم الله لعـ[ـبد الله]
المكـتفى بالله [ا]
حمـد بن محمـد
سـنة اربع وتسـعين
ومايتين *

احمد بن محمد بر مأمورك اسمی اولەجقدر. بشنجی سطرده چیچکدن صکره بر اشارت واردرکه اکثریا سکەلرده مستعمل اولان (بخ) ویاخود (واف) کبی بر کلمه اولمسی محتملدر . بوقورشـون زیادەجه تحالل ایتمکه باشلامشدر .

قطری ٢٣

— ۷ —

تاریخی ۲۹۰

اورته‌ده : [سـنة]
تسـعين
ومئتـين
حمـد [؟]

اطرافنده : [بسم] الله الا | مام المكـ [تفى] | بالله امير | المؤمنين

بو مهرك قراتی غایت مشكلدر ، مع مافیه تاریخی ایله اسم توافق ایلدیكندن مكتفی باللهك زمانته عائد اولدیغنده شبهه یوقدر .

بوزولمغه باشلامشدر .

قطرلری ۲۲ × ۲۰

ابو الفضل جعفر المقتدر بالله زمانی

٢٩٥—٣٢٠

— ٨ —

تاریخی ٣١١

[ب]سم الله العبد
[ا] لله المقتدر با
لله اسحق بن [...]
د سنة احدی
عشرة وثلثم[ا يه]

مسیو قازانووه [نومرو ٨] برنجی سطرده [لعبد] کبی اوقومش ایسه‌ده لاملك اولنده برده « الف » واردر . اوچنجی سطرده (اسحق) کلمه‌سندن صکره (بن) پك ایو اوقونور . بوندن صکره (العباد) کبی بر اسم واردرکه بونك (د) حرفی دردنجی سطره تصادف ایتمشدر .

قورشون بوزولمغه باشلامشدر .

قطری ٢٥

خليفه اسمی موضوع اولمیان

— ٩ —

تاریخی ٢٤١

اطرافنده: بسم الله سكة ا | هل الذمة با | لكرج لسنة احدى | واربعين مايتين

اورته‌سنده : ابراهيم بن
عبد الله

بو مهرك اطرافی اوّلجه تطهیر اولنمدیغندن موسیو قازانووا تاریخی ایو حل ایده‌میوب فقط بعض اسبابه مبنی ٢٩١ ایله ٢٩٤ اراسنده اولمسنی درمیان ایده‌یور.

مع مافیه قورشون تطهیر اولندقدن صکره سنه‌سنك ٢٤١ اولدیغی شبهه‌سز اوقونیور. اربعين كلمه‌سنده (ر) حرفی (ب) نك اوزرنده‌در. (مايتين) كلمه‌سی (ماس) كبی محرردر.

قطری ٢٠

آل ابی دلف یاخود عجلیون

عبدالعزیز بن داف

٢٢٥ — ٢٦٠

— ١٠ —

تاریخی ٢٥٦

قورشونلریمز میاننده مثلث الشکل اوله‌رق یالکز بو مهره تصادف اولنور .

مثلثك ضلعلرنده اوچ سطر اوله‌رق :

جالية الكرج والبرج | المهدى بالله امير المؤمنين | ماامر به الامير عبد

اورته‌ده :

العزيز بن دلف سن[ة]

ست و خمسين

ومـــا

يتين

بو مهر دخی تمیزلندکدن صکره بعض یرلری دها ایو قرائت اولنه‌بیلمشدر . مثلا المهتدی « المهدی » کبی یازلمشدر . تاریخنك ٢٥٥ یرینه ٢٥٦ اولدیغی اکلاشلدی . « خمسين » پك ایو اوقونمیور ایسه‌ده المهتدی بالله ٢٥٠ ایله ٢٥٦ اره‌سنده حکومت ایتمش اولدیغندن بشقه برشی اوله‌ماز . ذاتاً المهتدی باللهك سکه‌لری‌ده غایت اندردر. موزهٔ همایونده

سرمن‌رای‌ده مضروب ۲۵۵ تاریخلی بر آلتون سکه‌سی موجوددر [۱].

ارقه‌سنده تلك کچدیکی دایك کورینور . قطری ۱۸

آل ابی دلف حقـده تاریخ طبری و ابن اثیرده برخیلی معلومات بولندیغی کبی بو سلسله‌نك برنجیسی اولان ابو دلف قاسم بن ادریس عجلی، مؤلفین مشهوره‌دن اولمسی حسبیله ، ابن خلکانده کندوسنك ترجمهٔ حالیده مضبوطدر. ابی دلف فاملیاسنه (عجلیّون) دخی اطلاق اولنوب ۲۱۰ دن ۲۸۵ سنه‌سنه قدر دوام ایتمشلردر [۲].

بوقولکسیونده ۱۰ نومرودن ۱۸ نومرویه قـدر اولان مهرلر آل ابی دلفه عائد اولوب بونلر ابودلفك اوغلی عبـدالعزیز ایله بونك اولادی اولان دلف واحمـدك برده العزیز بن عمر دلفی‌نك اسملرینی محتویدر. العزیز بن عمر دلفی‌نك اسمنی حاوی بولنان مهر نومرو ۱۸ ده تعریف اولنمش ایسـه‌ده مراجعت ایدیلان کتب تواریخده بوذاته دائر هیچ برمعلوماته دسترس اولنه‌مامشدر .

قورشـونلرده اسمی سبقت ایدن (الکرج) شهری اصفهان ایله همذان قصبه‌لری اراسـنده واقع اولوب ابودلف قاسم طرفندن تأسیس

---

[۱] مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه قتالوغنك قسم ثانیسی طبع اولندقدن صکره الده ایدلشدر .

[۲] سنه ۲۱۰ ابودلف قاسم بن عیسی العجلی
» ۲۲۵ عبدالعزیز بن ابودلف
» ۲٦۰ دلف بن عبدالعزیز
» ۲٦۵ احمد بن عبدالعزیز
» ۲۸۰ عمر بن عبدالعزیز
الی ۲۸۵

اولنشدر [١]. ینه اوجوارده بولنان (البرج) شهری دخی آل ابی دلفك مماليکی داخلنده ایدی وبو ایکی قصبه (ایغار) صورتنده تکالیفنی تأدیه ایتدکلرندن انلره (ایغاران) [٢] دنیلور ایدی. ایغار تحصیلدار کلمکسزین طوغریجه سنوی برمقنی ویرکویی مرکز حکومته کوندرمك دیمکدر. [٣]

[١] یاقوت، معجم البلدان: الکرج وهی مدینة بین همذان واصبهان فی نصف الطریق والی همذان اقرب ویضاف الیها کورة واول من مصرها ابو دلف القاسم بن عیسی العجلی .... ومن بروجرد الی الکرج عشرة فراسخ ومن الکرج الی البرج اثنا عشر فرسخا وبین الکرج وهمذان نحو ثلاثین فرسخاً الخ.

[٢] ینه اورادہ: الایغاران بالکسر والغین معجمة والف وراء والف اخری للتثنیة ونون اسم لعدة ضیاع من عدة کور أوغرت لعیسی ومعقل ابنی ابی دلف العجلی رحمه الله تعالی وقیل لها الایغاران ای ایغارا هذین الرجلین وهما الکرج والبرج الخ.

[٣] قاموس ترجمه‌سی، جلد ٢، صحیفه ١٤٣، مطبعهٔ عثمانیه.

دلف بن عبدالعزیز

٢٦٠ — ٢٦٥

— ١١ —

تاریخی ٢٦٠

مدورالشکل اولوب اطرافنده بر بری ایچنده ایکی سطرده :

خارجاً :

بسم الله جالیة الکرج والبرج المعتمد علی الله امیرالمؤمنین

داخلاً :

مما امر به الامیر دلف بن عبدالعزیز سنة

مرکزده یکدیکرینی متقاطع اوله‌رق : ستین ومایتین

بو مهرك یازیلرینی الك ایو قرائت ایدلمشدر . ارقه‌سنده تالك کچدیکی دلیك موجوددر .

قطری ١٥

— ١٢ —

تاریخی ٢٦٠

(١١) نومرولی قورشونك عینی اولوب بوزولمغه باشلامشدر .

قطری ١٥

تاریخی ٢٦٢

— ١٣ —

مربع الشکل اولوب خارجاً :

بسم الله جالیة الکرج | والبرج المعتمد | علی الله امیر المؤ | منین مما امر به

داخلاً : الامیر دلف | بن عبد العز | یز سنة اثنین | وستین

مرکزده یکدیکرینی متقاطع اوله رق : وما | یتین

قورشون بر آز بوزولمغه باشلامشدر .

قطری ١٦

احمد بن عبدالعزیز

٢٦٥ — ٢٨٠

— ١٤ —

تاریخی ٢٧٢

مربع الشکلده اولوب خارجاً :

بسم الله جالیة الکرا | ج والبرج المعتمد | علی الله امیر المؤمنین | ما امر به الامیر

داخلاً : احمد بن عبد العز | یز سنة ا | ثنین وسبعین ومایتین

مرکزنده برچقورلق اولوب اوراسنده یازی اولوب اولمدیغی معلوم

دکلدر .

قطری ١٩

— ١٥ —

تاریخی ٢٧٣

مربع الشکلدر . خارجاً :

بسم الله جالیة الکر | ج والبرج المعتمد | علی الله امیر المؤمنین |
ما امر به الامیر ابو العبا

داخلاً :

س احمد بن | عبد العزیز | سنة ثلث | وسبعین ومایتین

مرکزنده :

العزة لله

موسیو قازانووا تاریخده « ستین » کبی اوقومش ایسه بعد التطهیر « سبعین » اولدیغی تحقق ایتمشدر .

قورشون بوزولمغه باشلامشدر .

قطری ١٨

— ١٦ —

تاریخی ٢٧٤

مدورالشکل اولوب یازیلر بربری ایچنده اوچ دائره‌یه تقسیم اولنمشدر .
خارجاً برنجی دائره‌ده :

برکة جالیة الکرج والبرج لسنة اربع وسبعین ومایتین

ایکنجی دائره‌ده :

مما امر به‌الامیر ابوالعباس احمد بن عبد

اوچنجی دائره‌ده

العزیز [ایده] الله‌العبده

مرکزده : لله

موسیو قازانووا اوچنجی دائره‌ده «العزیز خلد ملکه لله» کبی قرائت ایتمش ایسه‌ده بو قورشونك عینی اولان ١٧ نومرولی مهرده (ایده) کلمه‌سی ایوجه اوقونیور .

قطری ٢٠

— ١٧ —

تاریخ وعباره‌سی بالاده‌کی ١٥ نومرولی مهرك عینیدر . اوچنجی سطرده «العزیز ایده‌الله‌العبده لله» شبهه‌سز قرائت اولنور .

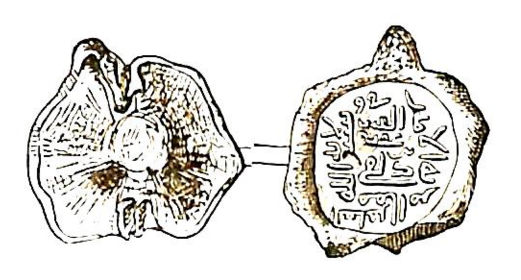
قورشون بوزولمغه باشلامشدر .

قطری ٢٠

العزيز (؟) بن عمر دالفى

— ۱۸ —

تاريخـز

مدور الشكل اولوب فقط يازيلر مربع طرزده اوله‌رق دردت سطری كنارلرده وايكی سطر اورته‌در.

اطرافنده صولدن باشلايه‌رق :

لاية العامر فى و
بسم الله | مــــما امر | به الامير | العزيز

اورته‌ده :

بن عمر
دالفى

قطری ۲۷

عبارات مذكوره شويله اوقونه‌جقدر : « بسم الله مما امر به الامير العزيز بن عمر دالفى فى ولاية العامر ». بومهرده خليفه اسمی بولنمديغی كبی تاريخ دخی يوقدر. عمرك ۲۸۵ سنه‌سنده وقوع وفاتيله بو عائله اجرای حكومتدن منقطع اولديغی جملهٔ روايات تاريخيه‌دن اولوب عمرك العزيز نامنده براوغلی بولنديغنه دائر بر قيده دسترس اولنه‌مدی. اغلب احتماله نظراً العزيز پدرينك حياتنده برمأموريتله مكلف بولنديغی اكلاشيليور. « دالفى » تعبيری دخی شايان دقتدر.

آل بويه

عمادالدوله ابوالحسن علی (٣٢٠—٣٣٨)
ركن الدوله ابوعلی حسن (٣٢٠—٣٦٦)

— ١٩ —

تاریخی ٨ [٠][٣]

[الم]طيع لله امير
[الم]ؤمنين عما
[ا] لدولة ابوالحسن
[ر] كن الدولة ابوعلى
. . .سنة ثما . . . .
. . . .

موزهٔ همایون مسکوکات قولکسیونلرنده آل بویه‌دن عمادالدوله ایله معزالدوله‌نك مشترك سکه‌لری وار ایسه‌ده عمادالدوله ایله رکن‌الدوله‌نك سکهٔ مشترکه‌لری موجود دکلدر . مع‌مافیه فرانسه مسکوکات قابینه‌سنده همدانده مضروب بر دینار بولندیغنی موسیو قازانووا سویله‌یور . بومهرك تاریخنه کلنجه یالکز « سنة ثما[ن] » موجود اولوب قصوری کسیکدر . موسیو قازانووانك درمیان ایلدیکی کبی ٣٣٨ سنه‌سی قبول اولنه‌بیلور . زیرا بر طرفدن المطیع لله‌ك حکومتی ٣٣٤ سنه‌سی ظرفنده بدأ ایلدیکندن ٣٢٨ اوله‌میه‌جغی کبی دیکر طرفدن دخی ٣٢٠ دن ٣٣٨ سنه قدر حکومت ایدن ابوالحسن علی انجق ٣٣٤ تاریخنده المستکفی بالله طرفدن

(عمادالدوله) لقبیله تلقیب قلنمشدر [١] . بناءً علیه بو قورشونك تاریخی ٣٣٨ دن غیری اوله‌ماز .

قورشـونك ارقه‌سی قباریق اولوب تالك کچدیکی دلیك موجوددر .

قطری ٢٤

[١] مسکوکات قدیمهٔ اسلامیه قتالوغی ، قسم ثانی ، صحیفه ٣٣٩ .

آل کاکویه [١]

—

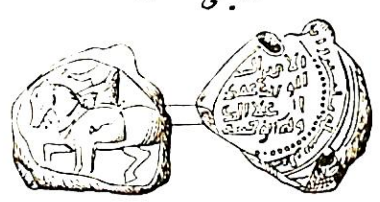
علاء الدوله ابو جعفر محمد

٣٩٨ — ٤٣٣

—

— ٢٠ —

تاریخی ٤٣٠

قولکسیونمزده ایکی طرفی مضروب اولەرق ایلك دفعه تصادف اولنان بو قورشون مدور الشکل اولوب اورتەسنده درت سطر و دورەسنده بر سطر یازی واردر .

وجهی ، مرکزنده :

الامیر السـ[ـید]
. . . . عضد
الـ[ـدین] علاء الد
ولـة ابو جعفر

دورەسنده : . . . . [اصب]ـهان سنة ثلثین واربع[مایة]

ظهری : طوله طوغری متوجه بر آتلی رسمی .

قطری ٢٠

---

[١] ابن اثیر ، جلد ٩ ، صحیفه ٧٧ و ١٩٤ .— منجم باشی تاریخی ، جلد ٢ ، صحیفه ٥٠٣

بو قورشونك برعینی (یه‌نا) موزه‌سنده موجود اولوب موسیو استیقل مقاله‌سنده تعریف ایتمش ایسه مذكور قورشونك یازیلری غایت نقصان اولدیغندن یالكز « باصبهان » كلمه‌سنی اوقویه‌بیلمش وبناءً علیه بزم مهرك محل ضربی بو سایه‌ده تكمیل اولنمشدر. ظهرنده‌كی سواری رسمندن طولایی موسیو استیقل اصفهان وهمدان طرفلرنده اجرای حكومت ایدوب بعضاً اوزرنده سواری رسمنی حاوی بولنان سلجوقی شعبه‌سی مسكوكاتیله مقایسه ایدرك بو قورشونك دردنجی ویا بشنجی عصر هجری‌یه عائد اولدیغنی درمیان ایتمشدر [١].

بزم مهرك مركزنده‌كی یازیلر همان تمام كبیدر . برنجی سطرك نهایتنده‌كی كلمه « السید » ویاخود « السند » اولسه كركدر. ایكنجی سطرك ابتداسنده‌كی كلمه‌نك نهایتی اولمق اوزره « ید » كبی برشی كورینیور . موسیو قازانووا بو سطری « المجاهد (؟) عضد » كبی اوقومشدر .

مع التأسف زیاده‌سیله تحلل ایتمكله یوز طوتمش اولان بو نادر مهر ، محتوی اولدیغی عباره‌یه نظراً اصفهان حكامی اولوب ٣٩٤ دن ٤٣٧ سنه‌سنه قدر دوام ایدن بنو كاكویه‌نك برنجیسی علاءالدوله ابو جعفر محمدك زماننده ٤٣٠ تاریخنده اصفهانده ضرب اولنمشدر . موزهٔ همایونده آیریلوب تصنیف ایدیلان مسكوكات اسلامیه میاننده آل كاكویه سكه‌لری چیقمامشدر . مع مافیه پارس ولوندره موزه‌لرنده ودها سائر بعض قولكسیونلرده بو سكه‌لردن موجود اولوب هیچ برنده ، بو قورشون مهرده اولدیغی كبی ، سواری رسمی بولنمدیغنی موسیو قازانووا بیان ایده‌یور .

---

[٢] مدخلده اسمی سبقت ایدن مقاله ، صحیفه ، ٣٦٦ .

تعیین اولنه‌میان قورشونلر

— ٢١ —

مدورالشکل وایکی طرفی مضروبدر .

وجهی :	لله	ظهری :	عاس
	قسیم الدو		حند
	حسام امیر		
	المؤمنین		

قطری ٢٢

موسیو قازانووا بومهرك حاوی بولندیغی اسمه ووجهنده‌کی عباره‌یه دائر بعض تفصیلات ویره‌رك بركموش کاکویه سکه‌سیله بالمقایسه آل کاکویه‌دن برینه عائد بولنمسی وظهرنده‌کی عباره‌نك دخی « عشرجند » کبی اوقونه بیلمسی احتمالاتنی درمیان ایده‌یور . حالبوکه « قسیم الدولة » لقبنی حائز آل کاکویه‌دن کیمسه معلوم دکلدر .

قورشونك ظهرنده‌کی عباره « عَیش جُند » کبی دخی اوقونور . بوتقدیرده درون کیسه‌ده بولنان اقچه عسکرك دیرلکی یعنی معاشی اولدیغنه اشارتدر .

— ٢٢ —

مدورالشکل اولوب یالکز برطرفنده یازی واردر :

محمد بن (؟)

لمراك (؟)

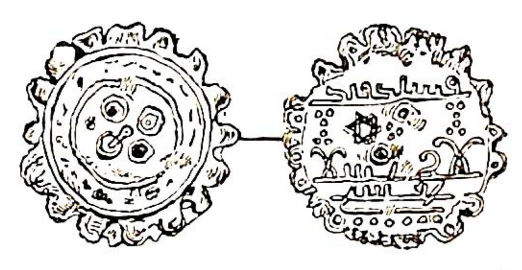
دیکر طرفنده :

دروندن تل کچمکه مخصوص دلیك یوقدر .

قطری ١٨

نذر و وقفه عائد مهرلر

— ٢٣ —

مدورالشکل وکنارلری تیرتیللیدر .

وجهی : کوفی یازی ایله :

فسیکفیک | هم الله | بحسبی (؟)

ظهرنده متحدالمرکز ایکی دائره ایچنده درت عدد کوچك یوارلقلر مرتسمدر .

قطری ٣٠

— ٢٤ —

مدورالشکل اولان بو قورشونك ایکی طرفیده کوفی یازیلر ایله مضروبدر .

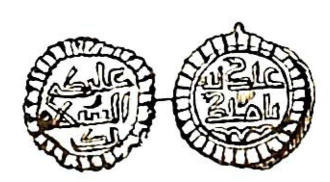
برطرفنده ایکی کره « الله احد »

اورتهده « لله »

دیکر طرفی اوقونهمیور .

قطری ١٥

— ٢٥ —

مدورالشکلدر. یازیلری کوفی اولوب مختلف دائره‌لر ایچنده‌در .
بر طرفنده :

علیك لله
یا مالك

دیکر طرفنده :

علیکم
السلام
لك

قطری ١٧

— ٢٦ —

بالاده‌کنه مشابه اولوب یازیلری دها بوزوقدر .

قطری ١٧

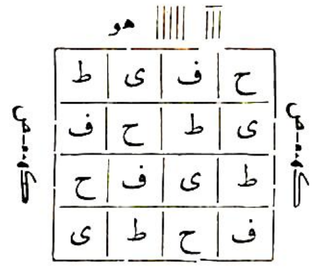
— ٢٧ —

مدورالشکلدر .

وجهی : کرفت اوله‌رق ثلث خط ایله :

احد صمد کیف قاف یا خفی الالطاف نجنا مما نخاف

ظهری :

قطری ٣٠

— ٢٨ —

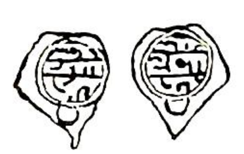
مدورالشکل ویازیلری ثلثدر .

وجهی : عباره‌بالاده‌کینک عینیدر . یازیلر دها ساده‌در .

ظهری : اون التی خانه‌لی برمربع اولوب خانه‌لرك ایچنده ٦، ١، ٥، ٦ رقملری مختلف صیره‌ده ترتیب اولنمشدر .

قطری ٢٥

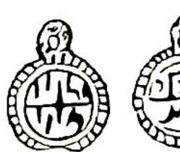
— ٢٩ —

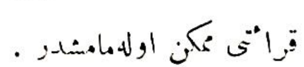

قرائتی ممکن اولەمامشدر .

قطری ١١

— ٣٠ —

قرائتی ممکن اولەمامشدر .

قطری ١٣

(۲)

عرب ـ بيزانتين طرزنده قورشونلر

عرب ـ بيزانتين طرزنده‌كي قورشون مهرلرك نه‌درجه نادراولديغنى مدخلده بيان ايتمش‌ايدك [صحيفه ٦] . فى‌الواقع آتيده تعريف‌ايده‌جكمز اون‌بش مهر شمدى‌يه قدر معلوم اولان قوللكسيونلرك الك مهمنى تشكيل ايدوب بونلر كمال مشكلات ايله انجق اون ايكى سنه ظرفنده‌جمع وتلفيق ايديله‌بيلمشدر .

ايلك دفعه اوله‌رق بوطرزده برمهرى موسيو استيقل بالاده ذكر اولنان مقاله‌سنده درج وتعريف ايدرك اوزمانه قدر اوروپاچه فن مسكوكات اربابنه بوكبى قورشونلرك معلوم اولمديغنى بيان ايتمشدر [۱]. ايكنجى دفعه اوله‌رق موسيو شلومبرژه بيزانتين قورشونلرينه دائر اولان اثرنده پارس‌مسكوكات عتيقه قابينه‌سنده بونلردن بر وكندى‌قوللكسيوننده برقاچ عدد ودوقتور فنارلى پاولاكى پاشاده دخى برعدد بولنديغنى بيان ايدرك جمعاً سكز مهر تعريف ايلمشدر [۲] . الك صكره موسيو قازانووا مقاله‌سنده بوسكز مهرى تكرار تعريف ونشر ايلمشدر [۳] .

شمدى‌يه قدر معلوم‌اولان‌بوطرز قورشونلرك‌عددى موزهٔ همايونده موجود اولانلر ايله برابر جمعاً يكرمى التى‌يه بالغ اوله‌يور .

بوقورشونلر بردرجه‌يه‌قدر عرب ـ بيزانتين تسميه اولنان مسكوكاته مشابهدر . مسكوكات قديمهٔ مذكوره ارباب فنونه چوقدنبرى معلوم اولوب بونلرك بر قسمى ابتداى فتوحات اسلاميه‌ده ابقا ايديلان قديم دارالضربلرده كسلمش وزمان اسلامده ضرب اولنديغنى مبين بعض

[۱] صحيفه ۱۰ ده ذكر اولنان مقاله

[۲] Schlumberger, Sigillographie de l'Empire Byzantin, pg. 72

[۳] صحيفه ۱۰ ده ذكر اولنان مقاله

عبارات عربيه دخى علاوه قلنمشدر . مسكوكات مذكوره على العموم باقر اولوب كموشـلرى شمدى‌يه قدر بولنمامشدر وفقط التون اوله‌رق يالكز اوچ نسخه معلومدركه انلردن برى موزهٔ همايونده محفوظدر . بوبابده غالب بك مرحوم موزهٔ همايون مسكوكات اسلاميه قتالوغلرندن برنده تفصيلات لازمه ويرمشـدر [١] .

بر ديكر قسمى ايسه اهل صليب محارباتى صره‌سنده وياخود قياصرهٔ روم دولتى ايله هم حدود بولنان طوائف ملوك دورنده خارجى وداخلى معاملات تجاريه‌نك حسن جريانى ضمننده رسملى وعربى وروسى يازيلى اوله‌رق ضرب اولنـان مسكوكاتدر . حتى اراتقه زمانـنـده رسملى [٢] ودانشمنديلر زماننده رسملى و بعضـا صرف رومى حروف ايله محرر مسكوكات ضرب اولنمشدر [٣] .

شو حال معلوم ايكن الزده بولنان عرب ـ بيزانتين طرزنده‌كى قورشون مهرلرك اعمالنى اسباب سـائره‌يه عطف ايتمكه لزوم كوريله‌ماز . نومرو ٣١ ده تعريف اولنوب آل حمداندن ابوالهيجا محمدك نامنى حاوى اولان قورشون ، طبقى بيزانتين طرزنده‌كى مسكوكاتده اولديغى كبى ، خارج ايله اولان معاملاتك تسهيلى ضمننده ضرب اولنديغى ومثلا حلبده‌كى آل حمدان شعبه‌سى قياصره ايله وانطـاكيه روم واليلريله دائمـا محاربات ومناسبات سياسيه‌ده وبعضاً ده تجاوزى وتدافعى اتفاقده بولندقلرندن مذكور مهرده بونلرك بر وثيقه‌سى اثرى اولمسى احتمال قوى بولنديغى كبى امثالى مهرلركده عين اسبابه مبنى اعمال واستعمال اولندقلرى ثابت اولور . بناءً عليه موسيو شلومبرژه‌نك بوبابده سرد وبيان ايلديكى نظريه شـايان قبول اوله‌ماز [٤] .

---

[١] مسكوكات قديمهٔ اسلاميه قتالوغى ، قسم ثانى ، مدخل ، صحيفه كز ـ لز وصحيفه ٢٣ ـ ٢٦ .

[٢] مسكوكات قديمهٔ اسلاميه قتالوغى ، قسم اول : مسكوكات تركمانيه .

[٣] مسكوكات قديمهٔ اسلاميه قتالوغى ، قسم رابع ، صحيفه ٨٢ ـ ١٠٢ .

[٤] صحيفه ٣٩ ده ذكرى سبقت ايدن اثرده .

فی الواقع بو مهرلرده بعضاً خرستیان اسملرینه دخی تصادف اولنه‌یور [نومرو ٤٤] . بونلرك لسان عرب ایله تکلم ایدن اهالیٔ خرستیانیه وبلکه انلرك رؤسای روحانیه‌سنه عائد بولندیغنده شبهه یوقدر .

وجهلرینه نظراً بوقورشونلر ایکی نوعه آیریلور : برطاقنك عباره‌سی خط کوفی ایله و دیکر طاقندە ایسه عادی خط عربی ایله [نومرو ٣١ ، ٣٨ ، ٣٩ ، ٤١ ، ٤٣] محرردر .

ظهرلرینه کوره عمومیتله اوچ نوعه تقسیم اولنه‌بیلور : برنجی نوعده مریم انا یاخود بر آغییوس یعنی اعزهٔ نصارادن برینك تصویری ، ایکنجی نوعده یالکز برصلیب [نومرو ٣٥] و اوچنجی نوعده ایسه بردعایی حاوی روحجه برعباره [نومرو ٤٣ و ٤٤] کوریلور .

کرك وجهلرینه وکرك ظهرلرینه نظراً بومهرلر ایچون برزمان تعیینی غایت مشکلدر ، زیرا وجهلرنده‌کی عربی یازیلر پك مختلف دورلرده قوللانلدیغی کبی ظهرلرنده بولنان تصاویر دخی بعضاً یدنجی عصر میلادیدن اونجی عصره وبلکه دها مؤخر وقتلره قدر تطبیق اولنه‌بیلور . عرب ـ بیزانتین مهرلری میاننده یالکز ابوالهیجا محمدك قورشونی تاریخه مستند اولدیغندن برنجی درجه‌ده اهمیتی حائزدر . بوکبی قورشونلرك وباخصوص تاریخجه معلوم اولان ذواتك اسملرینی حاوی بولنانلرك عددی تکثر ایتدکجه تاریخه نصل خدمت ایده‌جکی بیاندن مستغنیدر .

— ٣١ —

آل حمدان

وجهى : [ا] بوالهيجا محمد | بن‌سعدالدولة | ابوالمعالى | شريف

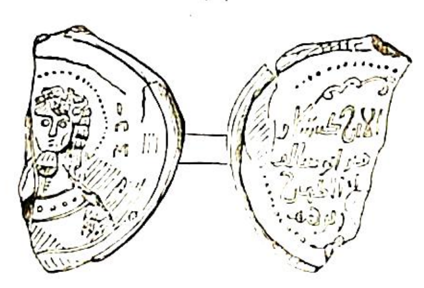
ظهرى : آغيوس تئودوروسك تصويرى

باشك ايكى طرفنده : O ΘΕѠΔΟΡΟϹ

قطرى ٢٥

بنو حمدان ايكى شعبه‌يه آيريلور. برى موصلده وديكرى حلبده حكومت ايتمشلردر. حلب شعبه‌سى ٣٣٣ دن ٣٩٤ تاريخنه قدر دوام ايتمشدر. اشته بو مهم قورشون حلب شعبه‌سنك ايكنجى اميرى اولوب ٣٥٦ دن ٣٨١ سنه‌سنه قدر حكومت ايدن سعدالدوله ابوالمعالى شريفك اوغلى (ابوالهيجا محمد) ك نامنه ضرب اولنمشدر. آل حمدانك نه‌سلسله نامه‌سنده ونه‌ده مسكوكاتنده ذكر اولنميان مشاراليهك اسمى ايلك دفعه اوله‌رق بومهرده محرر بولنيور.

— ٣٢ —

مهرك نصفى نقصاندر . تلك كچديكى دليكدن قيرلمشدر.

وجهى :

...الابن طسسار؟

... مير ابو سالم

.....اء الدين

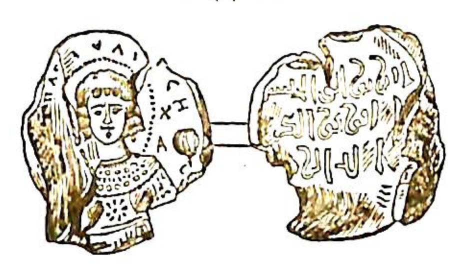
..ابرهيم

ظهرى :

برآغيوس تصويرى . صاغ طرفده Π M

قطرى ٣٢

— ٣٣ —

وجهی : خط کوفی ایله

.. س بو ابوالحاس ؟

... فو بو الکـ.. ؟

.... ـالمداں .. ؟

ظهری : میخائل آرخانغه‌لوس تصویری

رسمك بالاسنده :

+ ΠΑ[.]Υ[.]ΛΟΥ + [..] C H [.]

باشك صولنده : X A صاغنده : M I

بومهرك وجهنده‌كی عبارە‌نك برنجی سطرنده « ابوالجیش » كبی بركلمه قرائت اولنه‌بیلوب سائر یازیلردن برمعنا استخراج ایتمك ممكن اوله‌مامشدر.

قطری ٢٧

— ٣٤ —

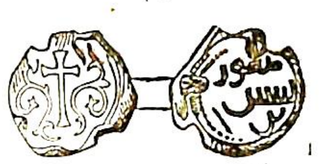
وجهی : خط كوفی ایله الله
منصور
بن سعد
[لعبد]

« لعبدالله منصور بن سعد »

ظهری : آغيوس غئورغيوس تصويری
باشك صول طرفنده يوقاردن اشاغی : [ὁ] ΑΓΙΟϹ [ὁ]
صاغ طرفنده : [Γεώ] Ρ [γιος]

قطری ٢٠

— ٣٥ —

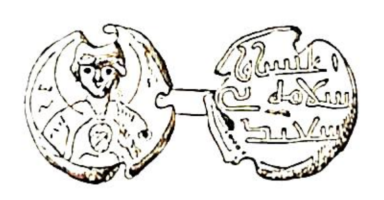
مدورالشكلدر. تلك كچديكی دليك موجوددر.

وجهی : « حسين بن منصور »

ظهری : نقشلر آراسنده برصليب.

قطری ١٧

— ٣٦ —

مدورالشکلدر وتاك کچدیکی دلیك موجودر .

وجهی : [؟] و
سـلامه بنی
سـعیـد

ظهری : کوکسی اوزرنده مسیح مدالیونی حاوی مریم انا (پاناغییا بلاخرنیتیسا) تصویری .

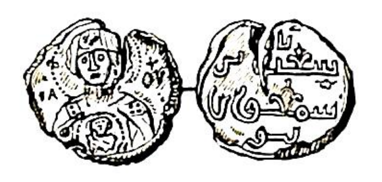
قطری ٢٠

بو قورشونك برعینی موسیو شلومبرژه ده بولنوب بیزانتین قورشونلرینه دائر اثرنده [١] موسیو صووه‌رك قرائتنه کوره نشر ایتمش ایدی . بالاخره موسیو قزانووا مذکور مهری نظر تدقیقدن کچوره‌رك بالاده ذکری سبقت ایدن مقاله‌سنده‌کی ٢٥ نومرولی مهر ایله بالمقایسه «عشر جند وقسیم الدوله» کبی قرائت ایدرك ٣١ نومروده تعریف ایلمشدر [٢]. حالبوکه مذکور مهرك عینی اولان بزم مهرده عباره‌نك «[؟] وسلامه بنی سعید» اولدیغی شبهه‌سزدر . برنجی سطرده‌کی کلمه‌نك قرائتی ممکن اوله‌مدی .

---

[١] صحیفه ٣٩ ده ذکر اولنان کتابك ٧٢ نجی صحیفه‌سی .
[٢] صحیفه ١٠ ذکر اولنان مقاله

— ٣٧ —

مدورالشكلدر .

وجهی : خط كوفی ايله

با [لله]
سعيد بن
شمعون
سو

ظهری : كوكسنده مسيحك مداليونی حاوی پاناغييا تصويری
باشك صولنده $\overline{\Theta Y}$ ، صاغنده $\overline{MP}$

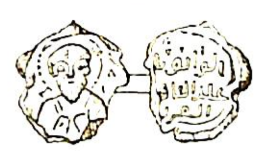
قطری ٢٠

وجهنده‌كی عباره‌نك بالاسنده تاك كچديكی محل قيريلمش اولديغندن ايكنجی سطرده‌كی اسم ايوجه اوقونه‌ميوب « سعيد » ياخود « شعيب » اوله‌بيلور . دردنجی سطرده‌كی « سو » كلمه‌سی بر تاريخ اولسه كركدر . فقط نقطه‌لری موضوع اولمديغندن سنه‌سنی حساب ايتمك ممكن دكلدر . مسكوكات ارتقيه‌ده دخی بوكبی اشاراته تصادف اولنور [١] .

---

[١] مسكوكات قديمهٔ اسلاميه قتالوغی ، قسم اول ، مسكوكات ارتقيه ، صحيفه ٣ و ٦

— ٣٨ —

تاك كچدیکی یرلرده قورشون قیرلمشدر .

وجهی .

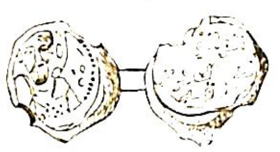
الواثق با . .
عبدالغاف ؟
المرد ؟

ظهری :
آغیوس واسیلیوسك تصویری . باشك ایکی طرفـده بولنمق اوزره
[ὁ ἅγιος Βασί] ΛΙ [ος]

قطری ١٥

بوندن صکره‌کی مهر دخی بونك عینی اولدیغندن اورایه دخی مراجعت اولنه.

— ٣٩ —

تالك كچدیكی محل قیریق و بوزوقدر .

وجهی :

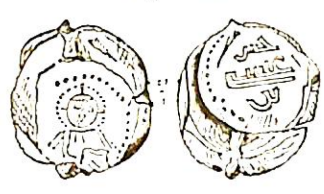
الواثق . . .
عبدالغافر بن
[ال] قرب

ظهری :
آغیوس واسیلیوسك تصویری .
باشك ایكی طرفنده بولنمق اوزره : [ὁ ἅγιος Βασί] ΛΙΟС

قطری ١٥

بوندن اولكی مهر ایله اشبو مهر عین عباره و تصویری حاویدر . موسیو شلومبرژه‌نك بالاده ذكری سبقت ایدن اثرنده دخی عین بر مهر (نومرو ١) مندرجدر كه عباره‌سنی ، نقصان اولدیغندن ، بالاخره موسیو قازانوو‌ا مقاله‌سنده (نومرو ٣١) یالكز « الواثق بالر . . » اوقویه‌بیلمشدر . یكدیكرینك عینی اولان اشبو اوچ مهرك مقایسه‌سیله دخی محتوی اولدیغی عباره تماميله اكلاشیله‌میور ایسه‌ده برنجی سطر « الواثق بالرحمن » ایكنجی سطر « عبدالغافر بن » واوچنجی سطر ایسه « القرب ؟ » كبی قرائت اولنه‌بیلور .

— ٤٠ —

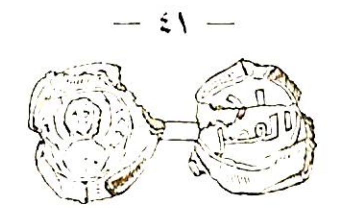

وجهی : عیسی بن حسن ؟

ظهری : برآغیوس تصویری (یازیلری سیلکدر) .

قطری ٢٠

— ٤١ —

تالك کچدیکی محلده یازی بوزوقدر .

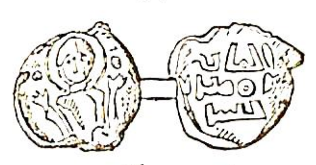
وجهی : ا . . الفضل

ظهری : پاناغییا تصویری

قطری ١٨

٢ نومرولی قورشونده « الفضل بن احمد » اسملری موجودر .

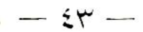
— ٤٢ —

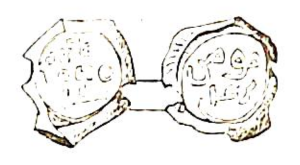
وجهی : عبارەنك برنجی و ایکنجی سطرلرینك قرائتی ممکن اولەمیوب یالکز اوچنجی سطر (حسن) کبی اوقونیور .

ظهری : پاناغییا تصویری .

قطری ١٥

— ٤٣ —

وجهی : مؤمن بن علی ؟

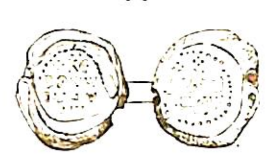
ظهری :

+ $\overline{\text{KE}}$
β OHΘ
ε ICω
Δ ούλω

معناسی : « یارب قولنی صیانت ایله »

قطری ١٦

— ٤٤ —

وجهی : خط کوفی ایله : بطرس بن شعیب

ظهری :

+ $\overline{\text{KE}}$
B'Θ'Tω
CωΔOY
Λω

[Κύριε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ]

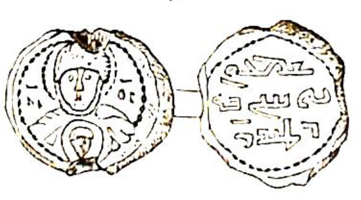
معناسی : « یارب قولی صیانت ایله »

قطری ١٤

کرك موسیو شاومبرژه‌نك ٤ نومرولی مهرنده وکرك یه‌نا موزه‌سنك برمهرنده (استیقلال نومرو ١٠) « بطروس » اسمی موجود اولوب فقط مذکور مهرلرك عباره‌سنی موسیو قازانووا « سمعون بطرق » کبی قرائت ایتمك استه‌یور . بزم قورشونده « بطرس » کلمه‌سی شبهه‌سز اوقونمقده‌در .

سریانی خط ایله محرر

— ٤٥ —

وجهی : عبارەنك خط عربی یە نقلی شویلەدر :

سمعون

یوحانان برە

دطیبو

ظهری : کوکسندە مسیحك مدالیوننی حاوی مریم انا تصویری.

باشك صولندە ΘΥ وصاغندە ΜΡ

بویازی سریانیء عتیق طرزندە یازلمش ایسەدە صکرەلری دخی بعضاً بوطرزدە یازیلر تقلید ایدلمش اولدیغندن مهرك زمانی بوواسطە ایلە تعیین ایدیلەمیوب انجق مریم انا تصویری اون اوچنجی عصر میلادی یە دلالت ایتمکدەدر.

عین عبارەیی حاوی فقط (تەسرا) تسمیە اولنان طوپراق اوزرینە مضروب برمهر تدمردە بولنوب بارون اوستینوفك قولکسیوننە داخل اولمشدر [١].

سریانی لسانی اوزرە محرر قورشون مهرە ایلك دفعە اولمق اوزرە تصادف اولنەیور . بناءً علیە سائر بعض لسانلردە دخی بویلە قورشونلرك بولنەبیلمسی احتمالدن بعید دکلدر [٢].

---

[١] Revue Biblique, 1903, pag. 607

[٢] موسیو شلومبرژە قورشونلرە دائر اثرندە [صحیفە ٧٦] برسیلك قورشون مهرك عبارەسنك عبرانی لساننده اولمسی احتمالنی سویلەیور .

(٣)

عثمانلی قورشونلری

سلاطين عظـام عثمانيه حضراتنك نام همايونلرينه مضروب اولوب قديماً كيسه و بوغچەلرك آغزينی تمهير ايتمكە مخصوص اولان قورشون مهرلر ايلك دفعـه اولەرق غالب بكك « تقويم مسكوكات عثمانيه » سی واسطەسيله فن مسكوكات عتيقه اربابنه معلوم اولمشــدر . اثر مذكورده بوقورشونلردن سكز عدد موجود اولوب آنلره دائر برخيلی معلومات دخی مندرجدر.. اوزماندن بری بعض ارباب مراق وانتيقەجيلر يدنده مذكورقورشونلردن‌تك‌توك كورلمكدەاولديغی كبی‌بعض‌اوروپاموزەلرنده دخی بولنديغی استخبــار اولنمقــدەدر . موزۀ همايونده شــمدی‌يه قدر طوپلانان قورشونلرك عددی يكرمی بشه بالغ اولمشدركه آتيده بعضيلری رسملريله برابر مختصراً تعريف اولنەجقدر . بو مهرلرك الك اسـكيلری سلطــان بايزيد خان ثانی حضرتلرينك والك يكيسی سلطــان ابراهيم خان حضرتلرينك زمان سلطنتلرينه تصادف ايدەيور . مع مافيه دهاصكرەلری دخی قورشونلەمق اصولی جاری اولديغی شبهەدن وارستەدر . غالب بكك قتالوغنده‌فضلەاولەرق‌برده‌سلطان‌محمدخان ثالث‌حضرتلرينك‌نام‌شاهانەلرينه مضروب برقورشــون موجــوددر . بو مهرلرك عبــاراتی علی‌الاكثر عائد اولدقلری زمانلرك سكەلری عبارات ويازيلرينه مشابه اولوب انجق قالبلرك قطرلری بعضاً آز برشی تخالف ايدەيور .

محل ضربلرينــه كلنجه شمدی‌يه قدر « قسطنطنيه » و « طربلس » وبرده « سامور » دن بشقەسنه دسترس اولنەمامشدر . تقويم مسكوكات عثمانيەده اشبو « سامور » محل ضربنی‌حاوی فقط بوزوق‌ونقصان‌اولەرق ايكی قورشون موجوددر . عين محل ضرب موزۀ همايون قولكسيوننده يدی مهرده پك كوزل اوقونيور .

فی الواقع وهلهٔ اولاده سیسام جزیره‌سنك اسم قدیمی اولمق اوزره « ساموز » کبی اوقونه‌بیلور . مؤلفین عربك بعضلرنده « سامس » کبی یازلدیغی‌ده واردر [۱] . فقط مؤلفین عثمانیه‌نك الك اسکیلرنده بیله « صوصام » و « سیسام » تعبیرلرندن بشقه‌سنه تصادف اولنه‌مامشدر و برده بوطاقم مهرلرك حاوی اولدیغی کلمه‌لرك کافه‌سنده نقطه‌لر موجود اولدیغی حالده‌ساموز کلمه‌سنده‌کی (ر) حرفنك اوزرنده‌نقطه بولنمامسی « ساموز » کبی اوقونه‌جغنه دلیل اوله‌بیلور .

فقط مسکوکات عثمانیه میاننده شمدی‌یه قدر بویله بر محل ضرب معلوم اولمدیغندن « ساموز » نامیله معروف بر محلك تحریسنی اقتضا ایتدیرمشدر . بواسمده بر قصبه‌یه جغرافیا کتابلرنده تصادف ایدلمیور . انجق مسکوکات عثمانیه‌ده محل ضرب اوله‌رق « ضرب فی‌اردوی همایون » دیه مضروب سکه‌لر موجود اولدیغندن و «ساموز »ك دخی بر وقعهٔ مهمه ایله شهرت بولمش بر موقعك اسمی اولمسی احتمالی بولندیغندن داغستاندن جریان ایدن « ساموز » نهری وارد خاطر اولمشدر [۲] .

اشبو نهر قفقاسیه‌نك داغستان قطعه‌سی شمالنده‌کی طاغلردن نبعان ایدوب شرقه طوغری قیوریلدقدن صکره دربند قصبه‌سنك جنوبنده بحر خزره منصب اولور . اشته بونهرك کنارنده ۱۵ جماذی‌الاول ۹۹۱ تاریخنده بر محاربهٔ عظیمه وقوعبولمشدرکه اوز دمیر اوغلی عثمان پاشا طرفندن امام قولی خانك ایران اردوسی تماميله منهزم اولمشدر . وبوجنك « مشعله صواشی » نامیله کتب تواریخده وقایع مشهوره‌دن اوله‌رق مندرجدر . پاشای مشارالیه برچوق محاربات مهمه‌دن صکره درعلیه‌یه عودتله ۹۹۲ده ینه اوجانبه کوندرلمش و ۹۹۳ ده تبریزی فتح ایلدکدن صکره سنهٔ مزبوره ذی‌القعده‌سنك بشنده اجل موعودیله ارتحال داربقا ایلمشدر .

[۱] یاقوت ، معجم‌البلدان . لایپسیغ طبعی ، جلد ۱ ، صحیفه ۲۱ .

[۲] محررین عثمانیه‌دن نجیب عاصم بك‌افندینك بوبابده‌واقع اولان اخطاراتنه باخاصه تشکر ایدرز .

اردوی همایون دربند وحوالیسنده خیلی وقت دها قالمشدر. حتی دربند وشماخی قصبه‌لرنده مضروب مسکوکات عثمانیه دخی کورلمشدر. اشته بو قورشونلرده اوقونان « سامور » محل ضربی سامور نهری جوارنده ارام ساز اولان اردوی همایون ایچون حاك وترتیب ایدلمش اوله‌جغنده شبهه یوقدر. ایلك دفعه اوله‌رق بو اسمان سکهٔ همایون قالبنده اوله‌رق ظهور ایدیشی فن مسکوکات عثمانیه ایچون برنجی درجه‌ده اهمیتی حائزدر وایلروده بو محل ضرب ایله بعض سکه‌لرك دخی بولنمسی احتمالدن بعید دکلدر.

سلطان بایزید خان ثانی

٨٨٦—٩١٨

— ٤٦ —

قسطنطنیه

تاریخی ٨٨٦

ظهری : سلطان بایزید
بن محمد خان

وجهی : عز نصره ضرب
قسـطنطنیه
[سنه] ٨٨٦ [٨]

تلك كچدیكی یرده ظهری برآز بوزولمشدر .

یازینك قطری ٢٢

— ٤٧ —

بالاده كینك عینی اولوب تل كچدیكی محلده ایكی‌یه قیریلمشدر . فقط تاریخی ٨٨٦ تمامیله موجوددر .

قطری ١٢

— ٤٨ —

٤٦ نومرونك عینیدر ، فقط یاریسی نقصـاندر . یازیلر دها اینجه وحجمی دها کوچکدر.

قطری ٢١

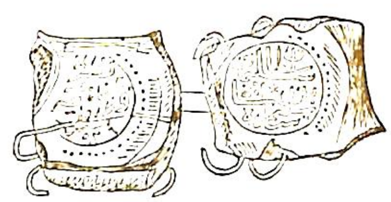
بالاده‌کی قورشـونلرك اوچیـده لوحـه اوله‌رق تالك اوزرینـه قیوریلدقدن صکره ضرب اولنمشدر.

سلطان سلیمان خان اول

٩٢٦ — ٩٧٤

—

— ٤٩ —

قسطنطنیه

تاریخی ٩٢٦

ظهری :		وجهی :	
نصره		سلطان	
عز ضرب		سلیمان	
قسطنطنیه		بن شاه	
سنه		سلیم	
٩٢٦		شاه	

قورشون ، لوحه اوله‌رق قیوریلدقدن صکره تلك اوزرینه ضرب اولنمشدر . تلك پارچه‌لری موجوددر .

قطری ١٣

— ٥٠ —

بالاده‌کینك عینی اولوب وجهی قسماً بوزوقدر .

قطری ١٣

— ٥١ —

٤٩ نومرونك عینی اولوب تل برقاچ کرەلر قورشونە طوللاندیغندن یازیلری قسماً بوزوقدر.

قطری ١٣

— ٥٢ —

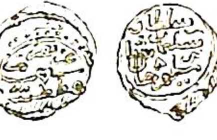

ظهری :		وجهی :
عز نصره		سلطان
ضرب		شاه
قسطنطنیە		سلیمان
سنه		شاه
٩٢٦		بن سلیم

حجمی غایت اینجەدر. قورشونك اولجە تام مربع اولدیغی اکلاشیلیور.

قطری ١٥

— ٥٣ —

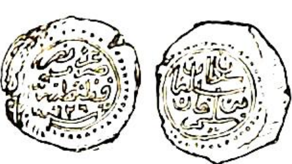
وجهی : سلطان
سلیمان شاه
بن سلیم خان

ظهری : نصره
عز ضرب
قسطنطنیه
....

یوواراق بر قورشونه ضرب اولنمشدر .

قطری ١٣

— ٥٤ —

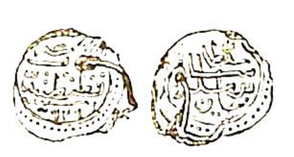
وجهی : سلطان
سلیمان
بن خان
سلیم

ظهری : عز نصره
ضرب
قسطنطنیه
٩٢٦
سنه

قورشون غایت اینجه ویوواراق اولەرق مضروبدر .

قطری ١٢

— ٥٥ —

وجهی : سلطان
سلیمان
بن سلیم
خان

ظهری : [عز] نصره
ضرب
قسطنطنیه
سنه
٩٢٦

قورشونك حجمی و یازیلری انجه‌در و درونندن کچن تل قسماً موجوددر.

قطری ١٥

— ٥٦ —

بالاده‌کینك عینیدر. ظهرنده « عزنصره ضرب الخ » تماماً اوقونیور.

قطری ١٥

— ٥٧ و ٥٨ —

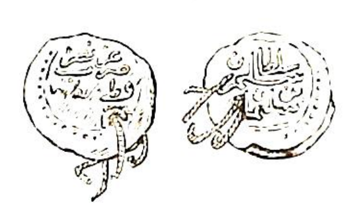
بوایکی قورشون بالاده‌کی ٥٥ نومرولی قورشونك عباراتنی حاوی وفقط یازیلری آز فرقلیدر وحجملری قالین اولمغله برابر تلك کچدیکی یرلرده دلیکلر حاصل اولمشدر. ٥٧ نومرونك تاریخی سیلك ایسه‌ده ٥٨ نومروده ٩٢٦ سنه‌سی تماميله اوقونمقده‌در.

قطری ١٢

سلطان سلیم خان ثانی

٩٧٤ — ٩٨٢

— ٥٩ —

قسطنطنیه

تاریخی سیلکدر

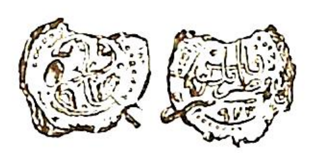
وجهی :	سلطان سلیم بن سلیمان خان	ظهری :	عز نصره ضرب قسطنطنیه ....

یازیلری بوزوق وتاریخی بتون بتون سیلکدر . درونندن کچن تل محافظه اولمشدر.

غالب بکك قتالوغنده تعریف اولنان قورشونك ظهرنده « خلد ملکه ضرب قسطنطنیه ٤[٧]٩ » محرردر .

قطری ١٣

— ٦٠ —

وجهی : فلـــس طرباس ســـنه ٩٧٤ — ظهری : مدور و چیچك كبی كرفت اولمق اوزره درت كره « خان »

قطری ١٢

رسمندن كوریلدیكی وجهله بوعجایب مهرك قرائتی پك مشكلدر . معمافیه تاریخی كوزلجه اوقوندیغندن سلطان سلیم خان ثانی حضرتلرینك زمان سلطنتلرنده ضرب اولندیغنده شبهه یوقدر .

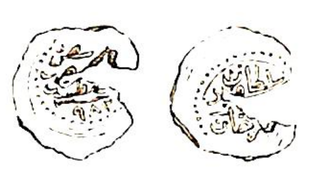

« فلس طرباس » عبارەسنك قرائتی موزۀ همایون قوله‌كسیونلرنده بولنان برطرفی یالكز چیچكلی بعض باقر سكه‌لر تأییدایده‌یور . مقایسه‌یی قولای اولمق اوزره رسمی بورایه درج اولنمشدر .

سلطان مراد خان ثالث

٩٨٢ — ١٠٠٣

— ٦١ —

قسطنطنیه

تاریخی ٩٨٢

وجهی : سلطان مراد
[بن سليم] خان

ظهری : [عز] نصره
[ضر] ب
قسطنطنیه
سنه
٩٨٢

قورشون اینجه‌در ومرکزینه طوغری برپارچه‌سی نقصاندر .

قطری ١٤

— ٦٢ —

سامور

تاریخی ۹۹۳

وجهی : سلطان
مراد بن
سلیم [خان]

ظهری : سلطان مراد
(سامور ۹۹۳ [۹])
بن سلیم . . . .

« سامور » محل ضربی حقنده صحیفه ٥٥ ده بعض مطالعات بیان اولنمشدر .

قطری : ۱

— ٦٣ —

قورشونك نصفی قیریق ویازیسزدر.

وجهی : ٦٢ نومرونك عینیدر.

ظهری : . . . . . .
سامور ۹۹۳
بن سلیم خان ضرب

بو قورشون ٦٢ نومرولی مهرك ظهرینی اتمام ایدهیور.

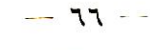
قطری : ۱

— ٦٤ —

وجهی : سیلنمشدر . ظهری : . . . . .
(سلمور ۳ . .
بن سلیم خان . . .
قطری ١٥

— ٦٥ —

وجهی : ٦٢ نومرونك عینیدر . ظهری : سلطان . . .
(سلمور . . .
بن سلیم . . .
قطری ١٥

— ٦٦ —

وجهی : کاملاً سیلنمشدر . ظهری : نصره
عز ضرب
سلمو . . .
فی
۹۹۳
. . . .
قطری ١٤

— ٦٧ —

وجهی : ٦٢ نومرونك عینیدر .

ظهری : ٦٦ نومرونك عینیدر .

آز سیلكدر قطری : ١٠

— ٦٨ —

وجهی : ٦٢ نومرونك عینیدر. ظهری : عن نصره
ضرب
فی
سامور
سنه
....

دروندن متعدد تللر كچمشدر. قطری ١١

— ٦٩ —

تاریخ ومحل ضربی سیلك اولان

وجهی : ٢٢ نومرونك عینیدر :

ظهری : مدور اولەرق محرر ایســەده « عز نصره ضرب » دن غیری عبارات سیلکدر.

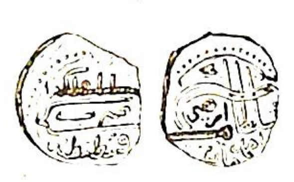
یازیسی مدور اولەرق ایلك دفعه بومهرده کورلمشدر.

قطری ١٤

سلطان ابراهیم خان

١٠٤٩ — ١٠٥٨

— ٧٠ —

قسطنطنیه

تاریخی بیلنمز

وجهی : برطغرا ایچنده : سلطان ابراهیم بن احمد خان

ظهری : خلد ملکه
(ضرب)
قسطنطنیه

. . . .

سلطان ابراهیم خان حضرتلرینڭ نام همایونلرینه ضرب اولنان بومهر ایلك دفعه ظهور ایلدیکی کبی علی العموم طغرالی قورشونلرڭ دخی برنجیسیدر. خاقان مشارالیه حضرتلرینڭ اقچه‌لری قالبنده‌در .

قطری ١٦

فهرست

صحیفه

فیاتی ۱۰ غروشدر